

Dr Włodzimierz Moch
Akademia im. Jakuba z Paradyża
Wydział Humanistyczny
Katedra Stylistyki

AUTOREFERAT DO POSTĘPOWANIA HABILITACYJNEGO

1. Imię i nazwisko

Włodzimierz Moch

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

1977: magister filologii polskiej, Instytut Polonistyki, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, praca magisterska pt. *Miłość w twórczości Marii Dąbrowskiej*

Promotor pracy: prof. dr hab. Artur Hutnikiewicz

1985: studia podyplomowe w zakresie filologii polskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy

2002: nauczyciel dyplomowany

2007: doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa słowiańskiego, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, rozprawa doktorska pt. *Hip hop – kultura miasta. Leksyka subkultury hiphopowej w Polsce*

Promotor: prof. dr hab. Ewa Rzetelska-Feleszko (IS PAN), publiczna obrona odbyła się w **grudniu** 2006 r.; zatwierdzenie 22.01.2007 r., dyplom z dn. 4 czerwca 2007 r.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych

od 1 X 2007 r. do 30. VI 2016 r. w Instytucie Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, od 1.10. 2008 adiunkt,

w latach 2008-2010 – wicedyrektor w IK WSG.

od 1 X 2016 r.: w Katedrze Stylistyki (Wydział Humanistyczny) Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim jako adiunkt.

4. Wykazanie osiągnięcia wynikającego z art.16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego

monografia: *Street art i graffiti. Litery, słowa i obrazy w przestrzeni miasta*,

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa)

Włodzimierz Moch, *Street art i graffiti. Litery, słowa i obrazy w przestrzeni miasta*, Wydawnictwo Uczelniane WSG, Bydgoszcz 2016, ss. 298.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Subkulturami młodzieżowymi zajmuje się wielu badaczy z takich dziedzin humanistyki, jak socjologia, kulturoznawstwo, nauki o sztuce itp., zarówno w Polsce, jak i za granicą, ale w niewielkim zakresie językoznawcy, mimo że od wielu już lat jest dostępna fundamentalna, jeśli chodzi o socjolekty i ich badanie, praca Stanisława Grabiasa *Język w zachowaniach społecznych*.

Opracowania ujmujące fenomen subkultur, zwłaszcza młodzieżowych, z perspektywy lingwistyki kulturowej, są bardzo nieliczne i traktujące je w sposób fragmentaryczny. Poza monografią Ewy Kołodziejek poświęconej socjolektom aż pięciu grup subkulturowych (*Człowiek i świat w języku subkultur*, Szczecin 2005) brak szerszych analiz ich języka i zawartych w nim znaczeń. Co prawda, w ostatnich kilkunastu latach pojawiło się szereg artykułów opisujących niektóre aspekty języka i działalności subkultur czy – szerzej – środowisk młodzieżowych. Jeśli ograniczyć się tylko do grup o charakterze twórczym, przejawiających jakiś rodzaj kreatywności artystycznej czy hobbystycznej, to należy wspomnieć opracowania takich badaczy, jak H. Zgólkowa, W. Serafin (rockmani), J. Kajtoch, P. Gadaczek, M. Lewandowski (punkci, metalowcy, skinheadzi i anarchiści) M. Wojtak (bikerzy), R. Zimny, G. Sawicka (wlepkarze), w większości już nienowe. Wobec faktu dynamicznego rozwoju twórczości w środowiskach subkulturowych, zarówno w sferze słowa, jak i obrazu czy muzyki, istnieje ciągła potrzeba opisu nowych zjawisk artystyczno-kulturowych przez pryzmat języka używanego przez głównie młodzieżowych twórców i zawartych w ich wypowiedziach przekazów, treści i znaczeń. Ta praca w częściowym, ale istotnym zakresie stara się tę lukę wypełnić i może służyć innym badaczom do szerszej analizy postaw młodzieży w obecnej rzeczywistości.

Założenia metodologiczne przyjęte przez twórców wrocławskiej szkoły lingwistyki kulturowej (J. Anusiewicz, B. Siciński, A. Dąbrowska, M. Fleischer) i etnolingwistycznej szkoły lubelskiej (J. Bartmiński, R. Tokarski i inni), posłużyły do zastosowania w tej monografii metodologii badań, która jest połączeniem wybranych elementów obu szkół lingwistyki kulturowej i służy w miarę kompletnemu opisowi zjawisk lingwistycznych i kulturowych związanych z działalnością i komunikacją językową w środowisku ulicznych twórców sztuki jako

części szeroko pojętej subkultury hiphopowej, do której zalicza się także raperów, didżejów i breakdancerów.

W poprzedniej monografii *Hip hop w kulturze miasta – leksyka subkultury hiphopowej w Polsce* skupiłem się na, dokonanym przez pryzmat języka, opisie takich zagadnień, jak pochodzenie i rozwarstwienie leksyki używanej w hip hopie (głównie w rapie), zawartej w niej ekspresji, systemie wartości oraz na językowych i kulturowych obrazach świata, ze szczególnym uwzględnieniem innowacji rodzimych w języku polskich raperów.

Nowa monografia, choć stanowi kontynuację moich dotychczasowych badań nad językiem hip hopu, jest prawdopodobnie pierwszą w polskiej humanistyce całościową próbą przedstawienia graffiti i street artu i działalności jego twórców jako zjawisk o charakterze społeczno-kulturowym i artystycznym widzianych przez pryzmat języka w jego rozlicznych interakcjach. Ta nowa perspektywa poznawcza, opierająca się na teoretycznych założeniach lingwistyki kulturowej i tekstologii, polega na połączeniu lingwistycznego podejścia do analizy tekstu i obrazu z perspektywą kulturoznawczą, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu kulturowego i społeczno-politycznego, w jakim powstaje i funkcjonuje sztuka ulicy. Dzięki jej zastosowaniu zostały wyeksplikowane i uporządkowane tematycznie oraz formalnie najważniejsze zjawiska obu pokrewnych dziedzin sztuki ulicy, stosowane w niej strategie działania i praktyki twórcze, ale przede wszystkim – sposób ich wyrażania za pomocą określonego, opisanego tu, typu kodu werbalnego i wizualnego. Te sfery wydały się mi się najistotniejsze dla scharakteryzowania sztuki ulicy i jej twórców jako fenomenu naszych czasów.

Przedstawiony tu lingwistyczno-kulturowy obraz subkultury graficiarzy i streetartowców ma charakter porównawczy. Staram się uchwycić paralele między polską sztuką ulicy a tą uprawianą głównie w krajach wschodniej Europy – na Litwie, Łotwie i w Rosji. Takie komparatystyczne podejście badawcze stanowi *novum* w tym obszarze geograficznym i kulturowym, bo daje wykorzystaną tu możliwość odpowiedzi na pytania o podobieństwa i różnice między miejskimi subkulturami malarskimi, a także o oryginalność twórczości polskich artystów ulicy, jej swoistość i perspektywy rozwoju. Koncentruję się, ze względu na rozległość tematyczną i materiałową jej przedmiotu, na wybranych aspektach funkcjonowania sztuki ulicy w tych krajach – tematycznym, semiotycznym, semantycznym i strukturalno-językowym. Z drugiej strony, staram się, analizując polski wkład w globalną kulturę graffiti i street artu, akcentować wartość lokalnych dokonań w tej dziedzinie, dlatego wiele miejsca poświęcam w pracy analizie dzieł nowej sztuki ulicy w moim rodzinnym mieście – Bydgoszczy, jednak zawsze dokonuję ich oglądu w szerszym kontekście społeczno-kulturowym, zgodnie z zasadą wyznawaną także przez ulicznych artystów *think globally, act locally* ‘myśl globalnie, działaj lokalnie’.

W pracach autorów zachodnich, zajmujących się zarówno graffiti, jak i street artem, te lokalne obszary geograficzno-kulturowe z reguły są pomijane, dlatego są szczególnie eksplorowane, oparte na źródłach dostępnych bezpośrednio – dokumentacja fotograficzna prac została sporządzona przez autora w latach 2006-2015 w miejscach ekspozycji tej sztuki w polskich miastach (m.in. Warszawa, Bydgoszcz, Kraków, Gdańsk, Poznań, Toruń, a także Wilno i Ryga). Wszystkie

dostępne źródła, zarówno same prace, jak i wypowiedzi autorów (zamieszczone w licznych albumach poświęconych sztuce ulicy), są traktowane tu jako teksty kultury. Uwaga autora skupia się na treści i formie przekazów zawartych w graffiti i street artcie z tego obszaru, widzianych przez pryzmat języka. Lingwistyczno-kulturowe podejście sprzyja odkrywaniu ich intersemiotyczności i polifoniczności. Analiza uwzględnia społeczno-kulturowy kontekst i ogólnoświatowe procesy cywilizacyjne i polityczne, takie jak globalizacja, etniczacja, tendencje konsumpcjonistyczne, nacjonalistyczno-populistyczne, itp. Płynące z niej wnioski zmierzają do wyróżnienia przyjętych przez twórców strategii i technik artystycznych oraz osiągniętych przez nich efektów działań w sferze publicznej, zwłaszcza w wymiarze społecznym. Szczególny nacisk został położony na subwersywność języka graficiarskich i streetartowych komunikatów, które dzięki odwracaniu znaczeń stały się antidotum na dominujące w przestrzeni miasta treści reklamowe i oficjalne, a także wskazały na nowe wymiary duchowości w realnym świecie. Dzięki umiejętnemu połączeniu siły słowa z siłą obrazu artyści ulicy wyzwolili tkwiący w tej symbiozie nowy potencjał służący zrozumieniu świata współczesnego, usuwaniu konfliktów, skutecznemu komunikowaniu się ludzi ponad podziałami i to w skali globalnej..

Kluczem do analizy i refleksji staje się opis funkcji języka używanego przez streetartowców i graficiarzy i jego wielorakie zastosowania. Po pierwsze, służy im jako płaszczyzna komunikacji wewnątrzgrupowej, po drugie – przedstawieniu swoich działań i samych dzieł, co stało się możliwe dzięki wydaniu w ostatnich latach w Polsce albumów z ich twórczością, którą sami charakteryzują. Język zostaje wykorzystany nie tylko jako narzędzie prezentacji nowej sztuki, ale także do autokreacji. Jednym z jej przejawów jest silne nasycenie go elementami specjalistycznymi – profesjonalizmami, zarówno zapożyczonymi, jak i utworzonymi na gruncie polszczyzny, co pokazuje słownik zamieszczony w końcowej części pracy.

Analizując treści przekazów twórców sztuki ulicznej, wiele miejsca poświęcam wzajemnym relacjom między ikoniczną i słowną warstwą prac street artu i graffiti, zawartym w nich odniesieniom intertekstualnym, zwłaszcza do dzieł literackich i plastycznych. Obraz spleciony ze słowem stał się nowym językiem młodzieży, o czym świadczy także kariera internetowych memów. Przy jego analizie aspekt językowy jest bardzo ważny, gdyż wiele dzieł opiera moc swego oddziaływania na komunikacie werbalnym, wyrażonym dosłownie lub w postaci aluzji, gry językowej, paradoksu czy kalamburu. Obraz wzmacnia znaczenie słowa i tworzy nowe konteksty.

Podjęte badania przyniosły następujące rezultaty sformułowane tu w postaci wniosków i poparte analizą:

- 1) Sztuka ulicy jest coraz bardziej wyrafinowana i nowoczesna, w niektórych swoich wytworach wręcz awangardowa i łamiąca przeróżne tabu kulturowe, a twórcy stosują wyszukane strategie subwersywnego odwracania znaczeń w sferze słowa i towarzyszącego mu obrazu, a także praktyki performatywne. Ich mechanizmy językowe zostały tu opisane (zwłaszcza dotyczy to twórczości takich polskich streetartowców, jak Peter Fuss).

2) Najważniejszy jest w niej przekaz: zarówno prosty przybierający postać krótkich, czytelnych w odbiorze komunikatów, jak w graffiti, jak i bardziej skomplikowany, jak w wielu dziełach street artu, ustrukturyzowany z różnych elementów, zawierający wielorakie odniesienia i aluzje o charakterze społeczno-kulturowym i politycznym. Wyrażony on został za pomocą różnorodnych aktów mowy formułowanych wprost – w postaci napisów najczęściej sprzężonych z obrazem – lub w formie domagających się odczytania aluzji. Przez umiejętne łączenie w przekazach elementu werbalnego z obrazowym sprzyja przybliżaniu nowym pokoleniom pozytywnych idei i pożądanym społecznie postaw i wartości.

3) Ma co najmniej dwa oblicza: obok akcji i prac wyrażających kulturowy opór, jest wiele służących zabawie, a także komercji, doraźnemu zarobkowi. W pracy został poruszony problem łączenia działalności o wydźwięku alternatywnym z komercyjną, związane z tym kwestie festiwalizacji street artu i jego muzealizacji.

4) Sztukę ulicy w różnych krajach świata łączy duch buntu, oddawany w sposób charakterystyczny dla poszczególnych twórców. Polscy aktywiści wyrażają go zarówno w wymiarze uniwersalnym (protest wobec wojen, systemów totalistycznych i dyktatorów, solidarność z cierpiącymi prześladowania, antyglobalizm i antykonsumpcjonizm), jak i lokalnym (problemy życia społeczno-politycznego w kraju). Szczególnie w tych obszarach słowo i obraz korespondują ze sobą, wzmacniając siłę przekazu, co zostało pokazane na licznych przykładach.

5) Polskie graffiti, a zwłaszcza street art, cechuje innowacyjne podejście do technik i form malarskich, przejawiające się w odkrywaniu nowych sposobów kreacji.

6) Polskich i zagranicznych twórców łączy nie tylko uniwersalny charakter sztuki ulicy, ale także stosowany w niej język – przesycony anglicyzmami i określeniami specjalistycznymi, dzięki czemu stają się oni wspólnotą globalną, łącząc się w internecie, przeprowadzając wspólne akcje i projekty artystyczne.

Perspektywa lingwistyczna badań sztuki ulicy znalazła w tej pracy kondensację w stworzeniu najdokładniejszego i najobszerniejszego w polskiej leksykografii słownika gromadzącego określenia używane przez polskich streetartowców i graficiarzy. Liczy on ok. 450 artykułów hasłowych, a duża część z nich jest rozbudowana o kontekst historyczno-kulturowy. Większość opisanych leksemów ma charakter specjalistyczny, świadczący o specyfice socjolektalnej kodu graficiarzy i streetartowców, ale zostały tu zawarte także niektóre, często używane przez nich wyrazy i wyrażenia ogólnoslangowe i potoczne, charakterystyczne dla polskiego slangu młodzieżowego. Twórcy uliczni nie są środowiskiem zamkniętym, ale częścią szerszej rozumianej kultury młodzieżowej i wspólnoty językowej młodych. Ustalanie artykułów hasłowych, ich znaczeń i budowy zostało przedstawione we wstępie do części słownikowej.

Co nowego monografia o graffiti i street artie wnosi do językoznawstwa, a zwłaszcza do lingwistyki kulturowej? Przede wszystkim otwiera perspektywę nowych badań nad językiem i dorobkiem subkultur kreatywnych artystycznie. Trzeba te obszary naukowo penetrować, gdyż graficy i streetartowcy nie tylko wytyczają nowe kierunki w sztuce, ale równocześnie wykazują innowacyjność w sferze języka jako narzędzia komunikacji i kreacji artystycznej. Choć dzięki internetowi i wzajemnym kontaktom otwierają się na świat i wzajemnie inspirują, to przede wszystkim wzbogacają kulturę własnych narodów.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych)

Moje pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze należą do kilku dziedzin: pragmatyki językowej, lingwistyki kulturowej (głównie zajmuję się socjolektem czy, ujmując szerzej, językiem środowisk subkulturowych), regionalistyki i kulturoznawstwa.

5.1. Pragmatyka językowa

Moje pierwsze prace językoznawcze dotyczyły pragmatyki językowej: kultury języka i kwestii poprawnościowych. W latach 1990-1998 publikowałem w dziennikach „Express Bydgoski” i „Ilustrowany Kurier Polski” felietony popularnonaukowe poświęcone zjawiskom głównie potocznej polszczyzny i udzielałem związanych z nimi porad językowych. Pokłosiem tej działalności była wydana w 2000 r. książka napisana wspólnie z Zofią Sawaniewską-Mochową pt. *Poradnik językowy. Potoczne gadanie*. Moja wyodrębniona część autorska liczy ok. 120 stron (stanowi to 70% objętości publikacji) i nosi tytuł *Potoczne gadanie*. Omawiam w niej takie zagadnienia, jak rola języka w budowaniu tożsamości narodowej i regionalnej, moda językowa, język reklamy, polityki i literatury, eufemizacja i wulgaryzacja języka, „skrzydlate słowa”, kwestie ortograficzne, antropocentryzm mowy potocznej i humor językowy w codziennej komunikacji.

5.2. Lingwistyka kulturowa

Moje kolejne prace sytują się w nurcie analizującym relacje między językiem a kulturą. Od roku 1998 zająłem się badaniem fenomenu kulturowego, jakim w tym czasie stawała się w naszym kraju, wzorem Stanów Zjednoczonych, subkultura hip hopu, koncentrując się na towarzyszącej jej twórczości słownej. W sposób szczególnie zainteresowałem się hiphopowym nazewnictwem: nazwami osób i wykonywanych przez nie czynności, a także aktami mowy, komunikacją wewnątrzśrodowiskową, leksyką tekstów rapowych i zawartymi w nich treściami, systemem wartości, itp.

W pracy doktorskiej zająłem się głównie leksyką używaną w subkulturze hiphopowej, ale jej wszechstronny opis umieściłem na szerokim tle zjawisk kulturowych związanych z działalnością raperów i pozostałych ważnych postaci tego środowiska: didżejów, graficy i breakdancerów. Skróconą wersję tej obszernej rozprawy, obronionej w 2007 r., opublikowałem w postaci monografii językowo-kulturowej *Hip hop – kultura miasta. Leksyka subkultury hiphopowej w Polsce*. Wydobywam tu różne warstwy leksykalne, które zadecydowały o specyfice języka hiphopowego w tym słownictwo slangowe (głównie specjalistyczne –

własne i pochodzące z grypsery) oraz potoczne. Charakteryzuję proces przejmowania zapożyczeń, wydzielam ich grupy (zapożyczenia właściwe i strukturalne (kalki słowotwórcze i frazeologiczne), odsłaniam mechanizmy powstawania neologizmów i neosemantyzmów oraz charakteryzuję środki specjalne, kreowane przez raperów – gry i zabawy słowne. Wykorzystując koncepcję pól leksykalnych, wykazuję antropocentryczny charakter używanego przez nich słownictwa. Posługują się nim jako środkiem wartościowania i ekspresji w takich sferach życia, jak postrzeganie człowieka i jego roli w świecie, relacje międzyludzkie (kobiety i mężczyźni, nasi i obcy), stosunek do postaw i wartości (wiara, patriotyzm, rodzina, normy obyczajowe). Dekonstruuje zawarty w rapowych tekstach obraz życia samej subkultury, wykorzystując teorię językowego i kulturowego obrazu świata. Praca zawiera szeroką panoramę ważnego zjawiska kulturowego, jakim stał się na świecie i w Polsce hip hop, prawdopodobnie pierwszą tego rodzaju na rodzimym obszarze badawczym lingwistyki kulturowej.

Część opisowa pracy, empiryczno-analityczna, została wzbogacona o obszerny słownik określeń używanych w polskim hip hopie. Ma on charakter przewodnika kulturowego i został opracowany z zachowaniem obowiązujących reguł leksykograficznych. Należy podkreślić, że jest to pierwszy tak kompletny słownik hiphopowy na polskim gruncie. Zawiera słownictwo swoiste utworów rapowych (specjalistyczne i slangowe), które gromadziłem i ekscerpowałem samodzielnie – ze słuchu (w latach 90. ubiegłego wieku stron internetowych z tekstami prawie jeszcze nie było) i opisywałem już od połowy lat 90.

Powstanie słownika poprzedziły analizy i wnioski zawarte w pięciu artykułach (trzy pierwsze napisałem wspólnie z Z. Sawaniewską-Mochową). Pierwszy – „*Oparta na faktach rymonacja*” – uwagi o słownictwie hiphopowym – obejmuje spostrzeżenia dotyczące hiphopowego nazewnictwa (nazwy grup, stylów muzycznych) i zabaw słowno-językowych stosowanych przez raperów, a także ogólniejszej natury uwagi o hiphopowym kodzie językowym, jego koincydencji z potoczną polszczyzną i gwarą uczniowską, ale także związki z polszczyzną wzorcową. Zbadane zostały także funkcje, jakie pełni socjolekt hiphopowy: ma on charakter mieszany – profesjonalno-komunikatywny i ekspresywny. Określone zostały zasady rymowania, między innymi brzmieniowe podobieństwo wyrazów (paronomazja), a także zaznaczona kwestia widzenia i kreowania wartości w tej subkulturze.

W artykule *Jakim językiem mówi polski hip hop?* Autorzy zastanawiają się, czy rodzimy rap układa „rymy”, czyli rymowane teksty po polsku. Po dokonaniu analizy dochodzą do wniosku, że ich twórcy i wykonawcy zarazem cenią sobie możliwości kreacji słowno-muzycznej, jakie daje język polski, wręcz deklarują przywiązanie do polszczyzny, niemniej dość mocno nasycają swe wypowiedzi angielszczyzną. Wiele zapożyczeń to nowe jednostki pochodzące głównie ze slangu angloamerykańskiego, w tym większość pełni rolę profesjonalizmów odnoszących się do sfery czysto zawodowych czynności. Jednostki ogólnoslangowe są identyczne z tymi, jakie pojawiają się w slangu polskiej młodzieży i wcale nie liczniejsze. Sporo tu kalk i analogii o charakterze frazeologicznym. Polski hip hop używa także form zaczerpniętych z różnych

warstw polszczyzny, na przykład z gwar przestępczych. Nie brakuje leksyki militarnej, a także neologizmów leksykalnych i słowotwórczych. Jest to język buntu i gniewu, ale także hedonizmu (liczne nazwy narkotykowe, określenia imprez, ich uczestników i ich czynności), stąd wiele wulgaryzmów, hipokoristików, swoistych eufemizmów i metafor. Te innowacje są jednak oparte na polskich wzorach, modelach słowotwórczych i słownictwie pochodzącym z różnych odmian środowiskowych. Pomimo obecności licznych anglicyzmów, nie ulega wątpliwości, że rodzimy hip hop „rymuje” po polsku.

Artykuł *Język subkultury hiphopowej a tendencje współczesnej polszczyzny* gromadzi i opisuje przykłady na to, że język hip hopu współgra z tendencjami rozwojowymi współczesnej polszczyzny i sam je tworzy, czerpiąc z wzorców slangu angloamerykańskiego i wykazując dużą innowacyjność. Zaliczyć do nich można dążność do skrótu (innowacje skracające i stosowanie technik uniwerbizacyjnych, nowe modele połączeń wyrazowych typu *rap gwiazda* czy *konkret oferta*), nowe frazeologizmy, a także brutalizację języka, która jednak nie odbiega w swej intensywności od stosowanej w sytuacjach nieoficjalnych przez polską młodzież.

Inny charakter ma praca *Językowy obraz miasta w tekstach hiphopowych*. Przedstawiono w niej słowa-klucze, służące raperom jako punkty odniesienia w kreowaniu językowego i kulturowego obrazu miasta, takie jak *stolica*, *dzielnica*, *osiedle*, *miejscówka*, *ulica*, *blokowisko*, wiążąc z nimi takie postawy jak patriotyzm lokalny oraz realne, ale i symboliczne zarazem, miejsca powstawania młodzieżowej kultury. Raperzy podkreślają ich wartość kulturową i utrwalają lokalną tożsamość.

Ukoronowaniem tego etapu badań był mój artykuł *Słownictwo swoiste polskiej subkultury hiphopowej*, który ukazał się w roku 2002 w „Języku Polskim” i wywołał polemikę, m.in. K. Pisarkowej. W innym opracowaniu pt. *Zapóżyczenia angielskie w języku polskiej subkultury hiphopowej* szczegółowo precyzuję kwestię zapożyczeń w tekstach raperów. Klasyfikuję je w czterech kręgach tematycznych, wykazuję ich pochodzenie oraz mechanizmy spolszczania. Odróżniam jednostki leksykalne wspólnoodmianowe od specyficznych dla kultury hiphopowej i śledzę ich rozprzestrzenianie się w polszczyźnie w postaci form pochodnych (np. śledzę karierę czasownika angielskiego *look*, od którego powstały spolszczone formy *lukać*, *luknąć*, *wylukać*, *oblukać*).

Przedstawione w omówionych artykułach ustalenia wykorzystałem w słowniku towarzyszącym omówionej wyżej pracy. Choć w 2007 r., czyli rok przed opublikowaniem mojej monografii wraz z zawartym w niej słownikiem, ukazał się popularny *Hip hop. Słownik* P. Flicińskiego i S. Wójtowicza, to mój *Słownik określeń używanych w polskim hip hopie* jest znacznie obszerniejszy (liczy ponad 2000 artykułów hasłowych), a definicje są dokładniejsze i obszerniejsze. Oprócz tego zawiera on rozróżnienie znaczeń tej samej formy (polisemia), postacie wariantywne haseł, poświadczenia użyc (cytaty), kwalifikatory stylistyczne, skróty źródeł i sieć odsyłaczy, a także został oparty na znacznie szerszej bazie materiałowej.

Zainteresowanie językiem subkultur odnoszę także do innych środowisk młodzieżowych, publikując artykuły poświęcone językowi i postawom następujących środowisk: narkomanów – „*Biała dama z zielonym panem*”, czyli *słownictwo narkotykowe a tabu dzisiaj*, dresiarzy – *Język dresiarzy w powieści Doroty Masłowskiej „Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną”*, rockmanów i twórców muzyki popularnej – *Słownictwo i metafory militarne w tekstach muzyki popularnej*, a także *Obraz Boga i problematyka sacrum w tekstach muzyki rockowej i hiphopowej* i *Przyjaźń międzykulturowa – Trebunie-Tutki i Twinkle Brothers*, hipisów – *Dualizm postrzegania koloru w subkulturze hipisów i jego kulturowe powinowactwa* oraz *Psychodelia w muzyce polskich hipisów i ich sympatyków*. W kręgu moich zainteresowań ciągle pozostaje hip hop, któremu poświęciłem w ostatnich latach kolejne artykuły: *Agresja i życzliwość w języku i zachowaniach subkultury hiphopowej w Polsce* oraz *Kultura i język breakerów jako element street dance’u*, a także *Dwie perspektywy. Jak polscy raperzy widzą rzeczywistość* (ten ostatni we współautorstwie z Michałem Mochem).

Niektóre artykuły dotyczą ogólnych (ogólnopolskich i światowych) zjawisk i trendów, jakie pojawiają się w polszczyźnie, zarówno ogólnej, jak i potocznej czy slangowej. Dotyczą one takich kręgów tematycznych, jak stereotypy kulturowo-językowe, tworzone i wykorzystywane w literaturze i kulturze popularnej (*Don Juan i następcy, czyli o kształtowaniu się i definiowaniu stereotypów językowych związanych z modelem miłości zdobywczej*), moda językowa (*Wyrazy modne w codziennym języku młodzieży*, artykuł napisany wspólnie z M. Świącicką) czy wpływ globalizacji na kształt języka subkultur (*Języki subkultur kreatywnych a globalizacja (na przykładzie języka graficiarzy)*, napisany wspólnie z Z. Sawaniewską-Mochową).

5.3. Leksykografia

Oprócz dwóch obszernych słowników stanowiących integralną część obu monografii poświęconych subkulturze hiphopowej napisałem artykuł, w którym omawiam celowość wydawania słowników specjalistycznych o charakterze socjolektalnym pt. *Słowniki hiphopowe jako znak przemian kulturowo-lingwistycznych* oraz recenzję *Słownika polszczyzny potocznej* M. Czeszewskiego, w której postuluję rozgraniczenie potocyzmów od slangizmów, zamiast wrzucania ich do jednego worka potocznej polszczyzny. Z kolei mój artykuł *Kultura i język breakerów jako element street dance’u* zawiera charakterystykę słownictwa tej wspólnoty tańca, zaliczanej do kultury hiphopowej.

Działalność leksykograficzną kontynuuję jako współautor artykułów hasłowych w pierwszym tomie (liczącym ok. 250 stron) trzypiętomowego *Słownika gwary i kultury Kujaw* pod red. Z. Sawaniewskiej-Mochowej (w druku).

5.4. Gwara i kultura Bydgoszczy i Kujaw, regionalizacja językowa w tekstach literackich

Jako rodzony bydgoszczanin i Kujawianin z przekonania zajmuję się historią i teraźniejszością zarówno gwary kujawskiej (Bydgoszcz znajdowała się niegdyś w historycznych granicach Kujaw), jak i gwary miejskiej Bydgoszczy, którą jako

dziecko sam się posługiwałem (przypomnienie tego faktu zawiera gawęda językowa *Moja bydgoska ojczyzna-polszczyzna* zamieszczona w książce *Poradnik językowy. Potoczne gadanie*). Oprócz wspomnianego udziału w pracach zespołu redagującego powstający właśnie słownik kujawski jestem autorem czterech artykułów dotyczących gwary kujawskiej i bydgoskiej jako części dialektu wielkopolskiego. W pierwszym z nich *Czy istnieje jeszcze gwara miejska Bydgoszczy?* zastanawiam się nad żywotnością gwary Bydgoszczy, analizuję jej przemiany i proces roztapiania się w żywiole mowy regionalnej i potocznej. Bazując na opisie języka przedstawiam funkcję gwaryzmów i potocyzmów w tworzeniu stereotypów o charakterze narodowościowym i etnicznym w twórczości kujawskiego poety i pisarza F. Becińskiego (*Stereotypy narodowościowe i etniczne na Kujawach w świetle powieści Franciszka Becińskiego „Wieś na zakręcie drogi”*). W wersji zmienionej i poprawionej ten artykuł ukazał się w wydawnictwie litewskim pn. *Creative regionalisation, national and ethnic stereotypes in Franciszek Beciński's novel “Wieś na zakręcie drogi”/“A village at the crossroads”*. Powieść Becińskiego została przed II wojną św. opublikowana tylko w kujawskim dodatku literackim “Piast”. Przypomnienie jej uznałem za bardzo ważne dla regionalizmu kujawskiego, dlatego nawiązałem kontakt z rodziną F. Becińskiego i zdobyłem tekst utworu. Posłużył on m.in. wyekscerpowaniu niezwykle bogatego słownictwa, które zasililo wraz z kontekstami powstający *Słownik gwary i kultury Kujaw* (Wydawnictwo Naukowe UKW, I t. w druku, planowane wydanie w lipcu 2017 r.).

Porównaniu leksyki gwarowej Kujaw ze słownictwem gwar miejskich Bydgoszczy i Poznania poświęcony został artykuł *Stylizacja dialektalna i regionalizacja kreatywna w powieści Franciszka Becińskiego „Wieś na zakręcie drogi”*. *Gwara kujawska a gwary bydgoska i poznańska*, natomiast na druk czeka praca *Rewitalizacja gwary a przestylizowanie tekstu (na przykładzie gawęd Henryka Lewickiego „Na kujawską nutę, czyli Benasowe pogwarki”)*, która dotyczy kujawskich gwaryzmów użytych wspólnie w celach stylizacyjnych.

Moje zainteresowanie literaturą twórców z Kujaw (Beciński, Lewicki) przejawiało się także w opisie tomu poetyckiego Janusza Borkowskiego *A dokąd tak... płynę?*, napisanej wspólnie z Z. Sawaniewską-Mochową. Analizie zostały tu między innymi poddane środki poetyckie i stylistyczne użyte przez współczesnego kujawskiego poetę. Badanie gwary kujawskiej kontynuuję, opracowując temat *Ludowe słownictwo przyrodnicze w wybranych utworach Jana Kasprowicza* (zgłoszony na konferencji na UKW Miasto 7, w dn. 29-30 września br.).

5.5. Kulturoznawstwo, komunikacja społeczna i medioznawstwo

Pracując przez prawie dziesięć lat w Instytucie Kulturoznawstwa WSG, siłą rzeczy zajmowałem się także sprawami pozornie odległymi od języka, jednak zawsze w jakiś sposób z nim związanymi. Przykładem niech będzie monografia *Kultura: instytucje, zarządzanie, edukacja*, którą zredagowałem wspólnie z E. Gruszką. W tej publikacji zamieściłem dwa artykuły, z których pierwszy:

Gospodarka kreatywna a uczelnia wyższa i kształcenie studentów dotyczy przemysłów kreatywnych, związanych z kulturą i jej statusem w świecie. Zawiera on rozważania terminologiczne, które można postrzegać jako przyczynek w dziele stworzenia słownika nowych pojęć związanych z funkcjonowaniem kultury jako towaru. W drugim pt. *Komunikacja perswazyjna w sloganach reklamowych* zajmuję się językowymi i wizualnymi sposobami tworzenia przekazów reklamowych i zawartymi w nich mechanizmami perswazji. Z kolei, artykuł *Strategie komunikacyjne street artu w Rosji, na Łotwie i Litwie*, napisany wspólnie z Z. Sawaniewską-Mochową, odnosi się do posługiwania się słowem i obrazem przez wschodnioeuropejskich artystów ulicy w warunkach państwa autorytarne (Rosja) i młodych demokracji (Litwa, Łotwa).

Roli mediów regionalnych w dyskursie społeczno-kulturowym regionu (Kociewia) dotyczy opracowanie *Kultura języka mediów na przykładzie portalu „Wirtualne Kociewie”*, które wygłosiłem w formie referatu podczas IV Kongresu Kociewskiego.

Kulturoznawcze podejście prezentują artykuły: *The Role Of Street Art In Improving Visual, Cultural And Tourist Attractiveness Of Cities*, w: *Transformation of Historical Cities ' Functions in the Context of Tourism and Sustainability* — o znaczeniu sztuki ulicy dla podniesienia atrakcyjności miast, *Działalność kulturotwórcza rodu Zdziechowskich* — o stworzeniu przez ziemiańską rodzinę Zdziechowskich w okresie międzywojennym na Pałukach, we własnym dworze, ośrodka kultury polskiej oraz *„Bydgoszcz moją widzę ogromną”*. *Dwa projekty Andrzeja Szwalbego* — praca poświęcona dziełu Andrzeja Szwalbego, wielkiego wizjonera oraz kreatora instytucji kultury i życia kulturalnego w Bydgoszczy. Ukaże się ona w III t. prac poświęconych tej postaci w cyklu *Dziedzictwo Andrzeja Szwalbego* (planowane wydanie — lato 2017 r.).

Włodzisław Moch